ئىلىمنىڭ ئەدەب - ئەخلاقلىرى

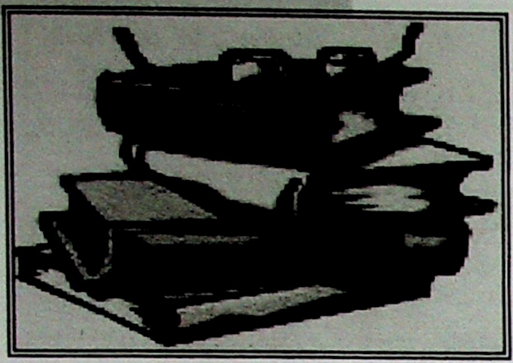

دوكتۇر يۈسۈپ قەرداۋى

ئىسلامنىڭ نەزىرىدە بىلىم ئىگەللەش دېگەنلىك مەلۇماتلارنى مېڭىگە قاچىلاپ قويۇشنىلا كۆرسەتمەيدۇ، ئىگەللىگەن بىلىمنىڭ قەدرى- قىممىتى ھەر قانچە يۇقىرى، ھەتتا پەيغەمبەرلىك يولىدىن ئېلىنغان ئەڭ يۈكسەك ئىلىم بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، ئۇنى كاللىغا قاچىلاپ قويۇش بىلەنلا كۇپايىلەنمەيدۇ، بەلكى ئىلىم ئۆز ساھىبى ۋە ئۇز ئەھلىگە پەرز قىلغان ئەدەب- ئەخلاق، مەسئۇلىيەتلەرنىڭ توغرا ئىجرا قىلىنىشىنى قاتتىق تەلەپ قىلىدۇ.

ئىلىم ئىگىلىرىگە نىسبەتەن ئۆزلەشتۈرۈۋېلىش ئەڭ زۆرۈر بولغان ئەدەب، قائىدىلەرنى تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا ئىخچاملايمىز:

مەسئۇلىيىتىنى تۇنۇش:

ئالىملار رىئايە قىلىش زۆرۈر بولغان ئەخلاقلارنىڭ بىرى ئۆز مەسئۇلىيىتىنى تۇنۇش، چۈنكى ئالىملار پەيغەمبەرلەرنىڭ ۋارىسلىرىدۇر. دۇنيادا پەيغەمبەرلىكتىنمۇ يۇقىرى مەرتىۋە، ھەمدە بۇ مەرتىۋىگە ۋارىسلىق قىلغۇچىلارنىڭ دەرىجىسىدىنمۇ كاتتا دەرىجە بولمايدۇ، دەل شۇ دەرىجىگە بېقىپ ئۇنىڭ تېگىشلىك مەسئۇلىيەتلىرىمۇ بولىدۇ.

مۇئاز بىن جەبەل (ئاللاھ ئۇ كىشىدىن رازى بولسۇن) نىڭ رىۋايەت قىلىشىچە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دېگەن: "قىيامەت كۈنى ئىنساندىن ”ھاياتىنى نېمىگە سەرپ قىلدى؟ ياشلىقىنى قانداق ئىشلار بىلەن خوراتتى؟ مال- دۇنياسىنى قەيەردىن تېپىپ، قەيەرگە خىراجەت قىلدى؟ ئىگەللىگەن ئىلمى بىلەن قانداق خىزمەت قىلدى؟“ دېگەن تۆت تۈرلۈك جاۋابكارلىق سۆرۈشتە قىلىنمىغۇچە ھېچ بىر تەرەپكە قىمىرلىيالمايدۇ." (بەززار، تەبەرانى رىۋايىتى)

ئىنساننىڭ بىلىمى قانچە چوڭقۇرلاشقانسىرى مەسئۇلىيىتىمۇ شۇنچە ئېغىرلىشىدۇ، بىر مەسىلىنى بىلگەن ئادەم بىلەن ئون ياكى يۈز مەسىلىنى بىلگەن ئادەمنىڭ مەسئۇلىيىتى ھەرگىز ئوخشىمايدۇ، مال- دۇنياسى كۆپ كىشىنىڭ ھېسابى كۆپ، سوراق- سوئالى ئۇزۇن، جاۋابى تەس بولغىنىدەك، ئىلمى كۆپ، مەلۇماتقا باي ئادەمنىڭ مەسئۇلىيىتىمۇ كاتتا ھەم ئېغىر بولىدۇ.

دېمەك، ئالىمنىڭ تۆۋەندىكىدەك بىر قانچە تەرەپتە مەسئۇلىيىتى بولىدۇ:

ئالىم ئىلمىنى ئۇنتۇپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ياخشى مۇھاپىزەت قىلىشقا، تەرەققى قىلدۇرۇش ئۈچۈن تەتقىق قىلىشقا، مېۋە بېرىش ئۈچۈن ئىلمىغا ھەقىقىي ئەمەل قىلىشقا، نەتىجىگە ئېرىشىش ئۈچۈن بىلگەننى ئۆگىتىشكە، ھەممىدىن مۇھىمى ئاللاھنىڭ قوبۇل قىلىشى ئۈچۈن ئىلمىگە ئىخلاسمەن بولۇشقا مەسئۇل بولىدۇ.

مالىك بىن دىنار ھەسەن بەسرىيدىن پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى نەقىل كەلتۈرىدۇ: " قىيامەت كۈنى ئاللاھ تائالا ئىنسانلارنىڭ ھەر بىر ئېغىز سۆزىدە نېمىنى مەقسەت قىلغانلىقىدىنمۇ جاۋاب ئالىدۇ."

فەقىھ ھەم زاھىدلاردىن بولغان ساھابە ئەبۇ دەردائ (ئاللاھ ئۇ كىشىدىن رازا بولسۇن) مۇنداق دېگەن: "قىيامەت كۈنى پەرۋەردىگارىم مېنى خالايىقلارنىڭ ئالدىدا چاقىرىپ ئى ئەبۇ دەردائ ئىلمىڭ بىلەن نېمە ئىشلارنى قىلدىڭ دەپ جاۋابكارلىققا تارتسا، ”نېمە دەپ جاۋاب بېرەرمەن؟“ دەپ قورقىمەن." (بەيھەقى رىۋايىتى)

2- ئىلىمگە خىيانەت قىلماسلىق:

ئىماننىڭ جۈملىسىدىن بولغان ئىلىمدىن ئىبارەت ئامانەتكە رىئايە قىلىش ئالىملار ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ئەخلاقلارنىڭ بىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ، ئامانەتدارلىق بولمىغان ئادەمدە ئىمان بولمايدۇ. ئاللاھ تائالا مۆمىنلەرنى سۈپەتلەپ مۇنداق دېگەن: «ئۇلار(يەنى مۆمىنلەر) ئۆزلىرىگە تاپشۇرۇلغان ئامانەتلەرگە ۋە بەرگەن ئەھدىسىگە ئەمەل قىلغۇچىلاردۇر.» (مۆمىن سۈرىسى، 8- ئايەت.)

خۇددى ئامانەت ئىماننىڭ جۈملىسىدىن بولغىنىغا ئوخشاش، خىيانەت مۇناپىقلىقنىڭ جۈملىسىدىن بولۇپ،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ئامانەتكە خىيانەت قىلىش مۇناپىقلىقنىڭ روشەن ئالامىتى بولۇپ سانىلىدۇ.

ئابدۇللاھ بىن ئاbbas (ئاللاھ بۇ ئىككى كىشىدىن رازى بولسۇن) پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇنداق دېگەنلىكىنى رىۋايەت قىلىدۇ: " ئىلىمگە سەممىي بولۇڭلار، چۈنكى ئىلىمگە خىيانەت قىلىش مال- مۈلۈككە خىيانەت قىلغاندىن ئېغىردۇر، ئاللاھ قىيامەت كۈنى چوقۇم سىلەردىن ھېساب ئالىدۇ." (تەبرانى رىۋايىتى)

ئىلىمگە قىلىنغان خىيانەتنىڭ مال- مۈلۈككە قىلىنغان خىيانەتتىن ئېغىر بولۇشىدىكى سەۋەب شۇكى، گەرچە مال – مۈلۈك خىيانىتى ھەرقانچە چوڭ بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، كەلتۈرىدىغان زىيىنى چەكلىك بولىدۇ، ئەمما ئىلىمگە قىلىنغان خىيانەت پۈتۈن بىر جەمئىيەتنى زاۋاللىققا يۈزلەندۈرىدۇ.

پىكىرنى ئۆز ئېگىسىگە نىسبەت بېرىش ئىلىمنىڭ ئامانەتلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ، باشقىلارنىڭ سۆز- پىكىرلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئاخىرىدا ئۇنى ئۆزىنىڭ قىلىپ كۆرسىتىش خىيانەت ۋە ئوغۇرلۇق ھېسابلىنىدۇ.

ئىلگىرىكىلەر مۇنداق دېگەن: ئۆز ئېگىسىگە نىسبەت بېرىلگەن سۆز ئەڭ بەرىكەتلىكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىلگىرىكىلەرنىڭ كىتابلىرى مەلۇماتلار ئېلىنغان مەنبەلەر بىلەن بېزەلگەن، مەنبە ھەدىس ۋە دىنىي ئىلىملەردىلا ئەمەس بەلكى تارىخ، تىلشۇناسلىق، ئەدەبىيات قاتارلىق ئىلىم ساھەلىرىنىڭ ھەممىسىدە ئوخشاشلا ئالاھىدە ئېتىبارغا ئىگە.

ئالىملارنىڭ بىلمەيدىغان مەسىلىلەرگە خىجىل بولماستىن، تەكەببۇرلۇق قىلماستىن: "بىلمەيمەن" دەپ جاۋاب بېرىشى ۋە ئۆزىدىن ياشتا كىچىك ياكى ئىلىمدە تۆۋەن بىر كىشىدە ئىلمىي مەنپەئەت، ئىلمىي ھەقىقەتنى كۆرگەن ھامان ئۇنى قوبۇل قىلىشى ئىلىمنىڭ ئامانەتلىرىدىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام جامائەتلەر ئالدىدا قىيامەتنىڭ قايسى ۋاقىتتا يۈز بېرىدىغانلىقى توغرىسىدا سوئال سورالغاندا: "بۇ ھەقتە سوئال سورالغۇچى سوئال سورىغۇچىدىن ئىلىملىك ئەمەس" دەپ كەسكىن ۋە ئوچۇق جاۋاب بەرگەن.

جۇبەير ئىبن مۇتئەمدىن مۇنداق رىۋايەت قىلىنىدۇ: بىر ئادەم: ئى ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى! قانداق جاي ئاللاھقا ئەڭ ياخشى، قانداق جاي ئاللاھقا ئەڭ يامان كۆرۈنىدۇ؟ دەپ سورىغاندا، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام: جىبرىئىل ئەلەيھىسسالامدىن سورىمىسام مەن بىلمەيمەن دەپ جاۋاب بەرگەن، جىبرىئىل ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامغا: "ماكانلارنىڭ ئاللاھقا ئەڭ ياخشى كۆرۈنىدىغىنى مەسجىدلەر، ئەڭ يامان كۆرۈنىدىغىنى بازارلار" دەپ خەۋەر بەرگەن. (ئەھمەد، ئەبۇ يەئلا، ھاكىم رىۋايىتى)

ئامانەتدار ئالىم سوئال سورىغۇچىلارنى ئەيىبلىمەيدۇ، بىلگەن نەرسىلىرىنى كىشىلەردىن ئايىمايدۇ، كىشىلەرنى ئۆزلىرى قانائەت ھاسىل قىلغان، تەجرىبىدىن ئۆتكەن يېڭىلىقلارغا باشلايدۇ.

ئىلىمسىز تۇرۇپ كىشىلەرگە پەتىۋا بەرگەن ياكى مەسلىھەت سورىغۇچىلارغا بىلىپ تۇرۇپ خاتا مەسلىھەت بەرگەن كىشى ئامانەتكە ئەڭ چوڭ خىيانەت قىلغان بولىدۇ ۋە ئاللاھ تائالا تەرىپىدىن ئازابقا دۇچار بولىدۇ. ھەدىس شەرىپتە مۇنداق بايان قىلىنغان: "ئىلىمسىزلىك بىلەن پەتىۋا بەرگەن كىشىنىڭ گۇناھى پەتىۋا بەرگۈچىنىڭ ئۆزىگە بولىدۇ، قېرىندىشىغا بىلىپ تۇرۇپ خاتا مەسلىھەت بەرگەن كىشى قېرىندىشىغا ئەڭ چوڭ خىيانەت قىلغان بولىدۇ." (ئەبۇ داۋۇد، ھاكىم رىۋايىتى)

پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساھابىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ يولىنى تۇتقان ئالىملار ئۆزى بىلمىگەن مەسىلىنى بىلمەيمىز دېيىشتىن، بىرەر مەسىلە ئۈستىدە ھۆكۈم چىقىرىپ بولۇپمۇ، كېيىن ئۇنىڭدىن ئۈنۈملۈك ئىككىنچى بىر ھۆكۈمگە يېنىشتا چوڭچىلىق قىلمايتتى.

مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى ئۆمەر بىن خەتتاب (ئاللاھ ئۇ كىشىدىن رازى بولسۇن) مىنبەردە ئاياللارنىڭ تويلۇق مېھرى ھەققىدە سۆز قىلىپ خۇتبە ئوقۇۋاتقاندا، بىر ئايال ئۆمەرگە رەددىيە بېرىدۇ، ئۆمەر (ر.ئە) شۇنچە كۆپ خەلق ئالدىدا ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى ئېتىراپ قىلىپ: " خەلق ئۆمەردىن ئالىم ئىكەن" دەيدۇ.

مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى ئەلى (ئاللاھ ئۇ كىشىدىن رازى بولسۇن) مۇنداق دېگەن: "سىلەرنىڭ بىرىڭلار بىلمىسە ئۆگىنىشتىن، بىلمەيدىغان نەرسە ھەققىدە سوئال سورالسا: بىلمەيمەن دېيىشتىن خىجىل بولمىسۇن"

مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى ئەلى بىر كىشىنىڭ سورىغان سوئالىغا جاۋاب بەرگەندە، ئۇ كىشى: ئى مۆمىنلەرنىڭ ئەمىرى! جاۋاب توغرا بولمىدى، توغرىسى مۇنداق بولىشى كېرەك! دېگەندە، ئەلى: "سەن توغرا ئېيتتىڭ، مەن خاتالاشتىم، ھەر قانداق بىلىم ئىگىسىنىڭ ئۈستىدە بىلىملىك زات بار" دەپ جاۋاب بەرگەن. (ئىبن جەرىر، ئىبن ئابدۇلبىر رىۋايىتى)

ئۆگەنگەن ئىلمىنى خەلققە يەتكۈزۈشكە ھېرىسمەن بولۇش، كەمتەر بولۇش، ئىلىمگە ئەمەل قىلىش قاتارلىق ئالىملار قەتئىي رىئايە قىلمىسا بولمايدىغان ئىلىم ئەخلاقلىرى بار. ئاللاھ خالىسا بۇ ھەقتە كېيىن توختىلىمىز.■

ئىلھام قادىر تەرجىمىسى